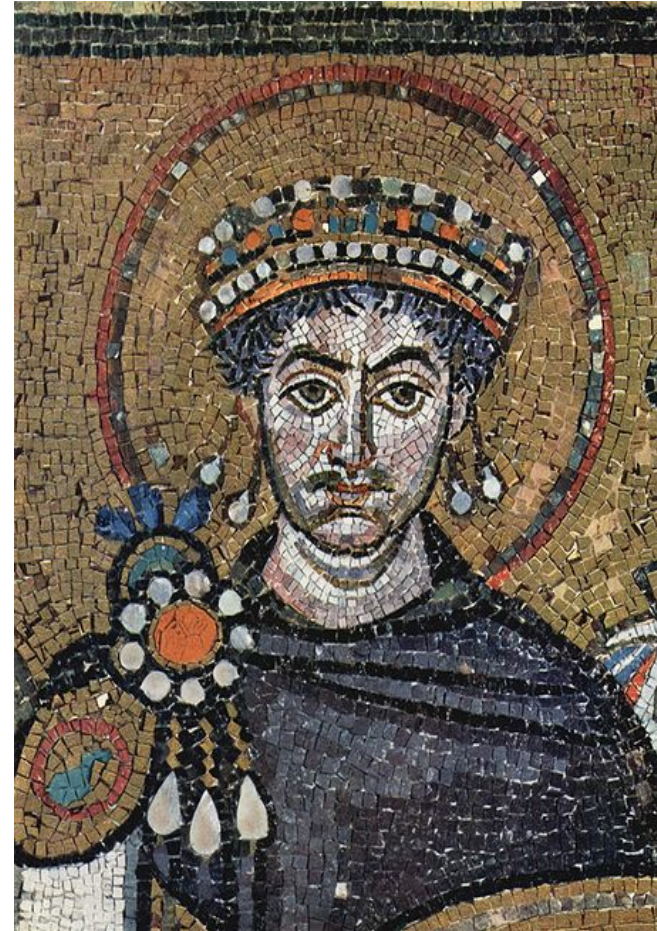

Inimõigustest ja inimõiguste rikkumisest (Eesti) ajaloos

Toomas Hiio
Eesti Mälu Instituut

Õigused enne inimõigusi: seisused ja kodanikud

- Vana Testamendi 10 käsku
  - 2. Moosese raamat 20:1-17
  - 5. Moosese raamat 5:4-21
  - Vana-Egiptuse ja Mesopotaamia juured
- Kodanikuõigused Rooma õiguses
  - *cives, peregrini, socii*
  - patriitsid, ratsanikuseisus, plebeid
  - **vanus, omand, kodanikuseisusse vastuvõtmine, maksud ja koormised, relvateenistus**
  - **ei rakendatud alandavaid karistusi**
  - **naistel ja orjadel õigusi polnud**
- Keskaegse seisusliku korralduse lähtekoht
- kommunismiehitaja moraalikoodeks

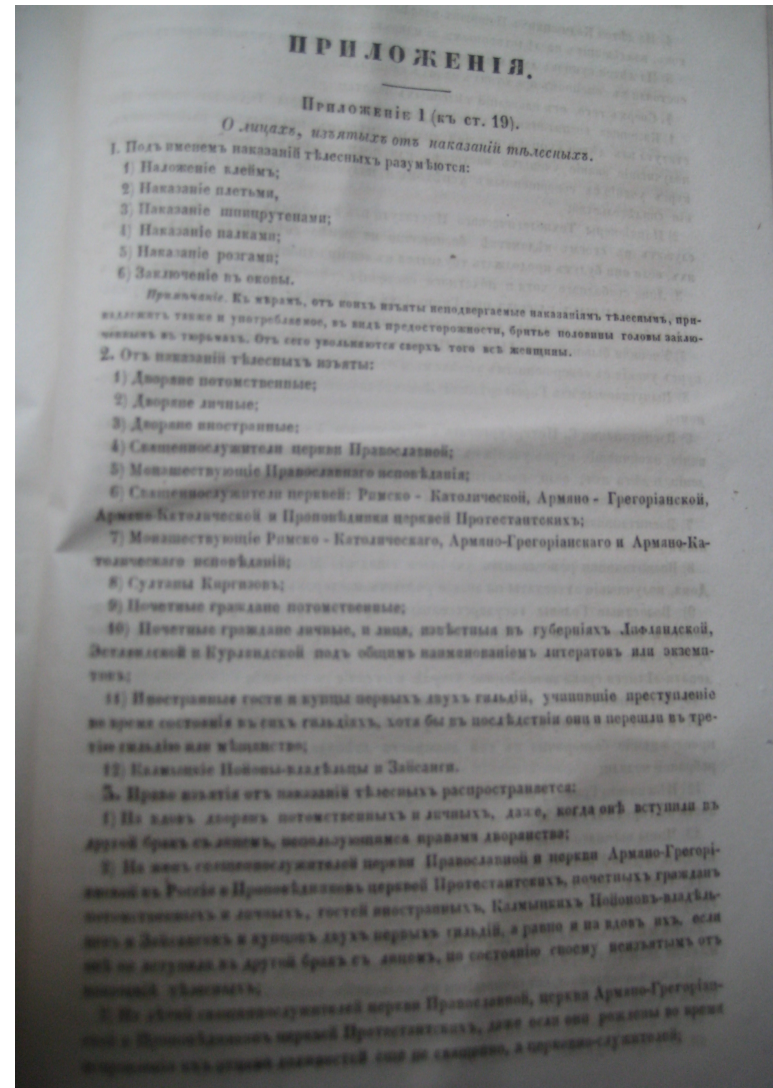
Kesk- ja uusaeg: seisuslik ühiskonnakorraldus

- Seisuslikud õigused ja kohustused
  - vaimulikkond, aadel ja kodanikud
  - talupojaseisuse õigusetus: pärisorjus
  - seisusesisene demokraatia
- Seisuslik Tsaari-Venemaa
  - vaimulikud
  - aadel (pärusaadel ja isiklik aadel)
  - kodanikud, literaadid välismaalased
  - linnavaesed, talupojad, „teisetõulised”, juudid
  - võimalusi seisuslikuks tõusuks
- Balti erikord
  - rüütelkonnad, bürgerid, talupojad
- Aumõistest
  - aadel, ohvitserid, „akadeemikerid”
  - härrasmehelikkus ja suhe teistesse
- Kajastusi 20. sajandil
  - töölisklass ja nomenklatuur NSV Liidus
  - Saksamaa 1935: *Reichsbürger (deutschen oder artverwandten Blutes)* und Staatsangehörige (*rassenfremd*)

Seisused ja füüsilised karistused Vene 1845. a nuhtlusseadustikus (§ 19, lisa 1)

- Füüsilised karistused
  - häbimärgi põletamine
  - piitsutamine
  - kadalipp (*наказание шпицрутенами; Spießruthe*)
  - peksmine keppidega
  - vitsakaristus
  - ahelatesse panemine
- Füüsilisest karistusest vabastatud
  - pärus- ja isiklikud aadlikud ning välismaa aadlikud
  - riigiametnikud ja ohvitserid
  - vaimulikud ja mungad
  - kirgiiside sultanid
  - päritavad ja isiklikud aukodanikud
  - Liivi-, Eesti- ja Kuramaal literaadid ja maksuvabad (*Exemt*)
  - esimese kahe gildi kaupmehed
  - kalmõkkide noionid ja zaisangid

Demokraatlikud vabadused

- Prantsuse revolutsioon 1789
  - Ameerika Ühendriikide algus
  - vabadus, võrdsus, vendlus
  - inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon
    - kõik on kodanikud
    - õigus vabadusele, omandile, turvalisusele
- 1848. aasta revolutsioonid Euroopas
  - Saksa klassikaline filosoofia ja valgustusideed
    - liberalism, rahvusühtsus
    - valimisõigus, Frankfurdi parlament
    - ajakirjandus- ja arvamusvabadus
    - talupoegade vabastamine
    - kodanikuõigused ja –vabadused
    - konstitutsiooniline monarhia
- Naiste õigused
  - *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne* (1791): Olympe de Gouges
  - naiste valimisõigus: Soome 1906

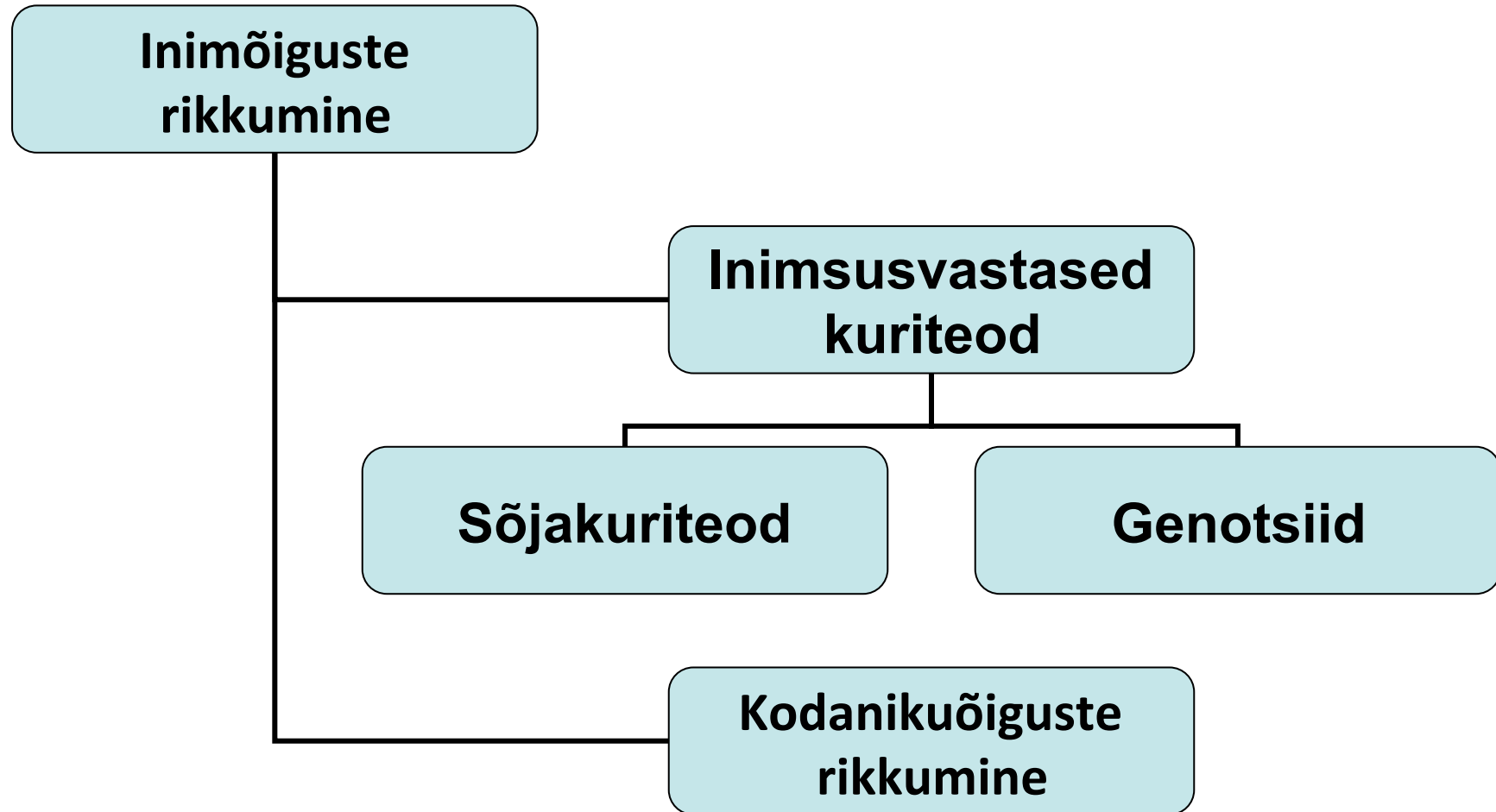
20. sajand: rahvusvaheline õigus

- 1864: Genfi konventsioon
  - Punase Risti asutamine, H. Dunant
- 1899/1907: Haagi konventsioonid
  - IV konventsioon Maasõja seadustest ja tavadest
- 1928: Briand-Kelloggi pakt
  - agressiooni keelamine
- 1929: Genfi konventsioonid
  - sõjavangide kohtlemine
- 1946: Nürnbergi rahvusvaheline sõjatribunal
  - sõjakurjategijate karistamine
- 1946: Genotsiidikonventsioon
- 1948: inimõiguste ülddeklaratsioon
- Aegumatuspõhimõte ja tagasiulatuvus
- Humanitaarinterventsioon, suveräänsuspõhimõte ja agressioon
  - Kreeka 1824, Liibüa 2011

Inimõigused ja inimsusvastased kuriteod

nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege

Rahvusvaheliste kuritegude 20. sajand

- Totalitarism: kommunism, natsism
  - kas ka fašism, frankism, maoism ja militarism?
  - pseudoteaduslik poolreligioosne õpetus, usk
  - võime ühiskonda mobiliseerida, juhikultus
  - toetumine massidele, kaasaegne propaganda, üldine kirjaoskus
  - vaenlase defineerimine ja demoniseerimine
    - ekspluataatorlikud klassid ja „sotsiaalselt ohtlikud elemendid”
    - juudid ja teised „alamrassid”
    - erinevast ajaloost tingitud sarnasused ja erinevused

20. sajandi inimsusvastased kuriteod ja Eesti

- Sovetlik okupatsioon 1940–1941
  - poliiliste või sotsiaalste vastastena defineeritud Eesti ühiskonna liikmete
    - hukkamine
    - vangistamine ja Venemaale saatmine
    - küüditamine koos perekondadega
  - sundmobilisatsioon okupeeriva riigi sõjaväkke
- Saksa okupatsioon 1941–1944
  - poliiliste või rassiliste vastastena defineeritud Eesti ühiskonna liikmete
    - hukkamine
    - vangistamine ja koonduslaagritesse saatmine
    - Eesti juutide hävitamine (holokaust), mustlased (*roma* ja *sinti*)
    - sõjavangide ebainimlik kohtlemine
    - sundmobilisatsioon okupeeriva riigi sõjaväkke
- Sovetlik okupatsioon 1944–1950. aastate keskpaik
  - lisandub sõjavangide ebainimlik kohtlemine
- Eesti, eestlased ja kaks okupatsiooni
  - kättemaks eelmise režiimi kaastööliste ja kaasajooksikutele
    - eestlaste jaoks on see põhiliselt probleem seoses Saksa okupatsiooni ajal toimunuga
    - sõjajärgsete sovetlike julgeolekuasutuste ühtlustavad meetodid
  - naiste õigused ja sõda

Inimõiguste rikkumisest sõjajärgses Eestis

- Kodanikuõiguste rikkumine II maailmasõja ajal
  - pseudovalimised 1940, omandiõiguse rikkumine nii sovetide kui ka sakslaste poolt, sõna-, mõtte-, koosoleku- jm vabaduste piiramine
- NSV Liit ühines inimõiguste-alaste konventsioonidega
- Avalikule pettusele rajatud ühiskond
- Inimõiguste rikkumised Eestis
  - kõigi demokraatlike vabaduste deklareerimine, kuid tegelik piiramine
    - sõna-, mõtte- ja südametunnistusevabaduse piiramine, pseudovalimised
  - poliitiline tagakiusamine ja õigussüsteemi poliitiline kuritarvitamine
    - dissidendid, psühhiaatria, poliitilised protsessid, sõjaväkke saatmine
  - ebaseaduslik jälitamine
    - **posti perlustreerimine**, telefonikõnede pealtkuulamine, varjatud jälgimine
  - sõna- ja mõttevabaduse piiramine
    - **totaalne tsensuur**, avaldamiskeelud, usklite ahistamine, meediamonopol, segamine, ajupesu alates lasteaiast, „punased ained”, sõjandus jm
  - isikuvabaduse piiramine
    - liikumisvabaduse piiramine, rahvuslik ahistamine, venestamine, töösundus, poliitiliste valikute õiguse puudumine, **kodanikuühiskonna likvideerimine**
  - omandiõiguse piiramine
    - eraomandi kaotamine, eluruumi ja vara piiramine, ettevõtlusvabaduse piiramine